

GİRİŞ

BEŞİR AYVAZOĞLU

İstanbul'un tabii, tarihî ve beşerî dokusu çok büyük bir hızla değişirken hakiki "İstanbullu"ların, dolayısıyla eski İstanbul hayatını, kültürünü, dilini bilenlerin sayısı da gün geçtikçe azalıyor. Evlerinde İstanbul âdetlerini yaşatan, İstanbul Türkçesini bütün incelikleriyle konuşabilen ve İstanbul'a has deyimleri kullanabilen, masalları anlatabilen birilerini bulmak artık neredeyse imkânsız. Ama Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren yaşanan değişmelere şahit olmuş, hatta bu değişmelerde rol almış değerli insanlardan hâlâ hayatta olanlar var. Onlarla konuşarak bildiklerini ve hatırladıklarını kayda geçirmenin çok önemli olduğuna, yani sözlü tarih çalışmalarına ağırlık vermek gerektiğine inanıyorum.

Bizde hatırat yazma alışkanlığı yaygın olmadığı için önemli bilgiler, tecrübeler ve hatıralar maalesef kayda geçirilemiyor. Bu bakımdan "nehir-söyleşi"ler ve bu bölümde okuyacağınız röportajlara benzer çalışmalar büyük önem taşımaktadır. Öteden beri bu yolda kendi çapımda çalışmalar yapıyorum. Ancak bu, tek tek kişilerin altından kalkabilecekleri bir iş değildir; eksiksiz bir çalışma yapılabilmesi için üniversitelerin bu işe el atması ve ciddi bir kaynağın ayrılması gerekir.

Sınırlı bir "sözlü tarih" çalışmasının yer aldığı bu bölümde, kaybolan İstanbul'un hafızalarda kalan izlerini takip edeceksiniz. Maalesef, eski İstanbul'u çok iyi bildiğine inandığım bazı şahsiyetlerle yaptığım konuşmalardan bir netice alamadım. Bazıları bildiklerini anlatmakta, bazıları da bir hayli yaşlandıkları için hatırlamakta zorlandılar. Okuyacağınız metinler, hafızası yerinde olan ve anlatmayı seven büyüklerimizin hatıralarını, gözlem, izlenim ve yorumlarını ihtiva etmektedir.

Anlatmayı çok seven eski İstanbullulardan biri de merhum Mimar Turgut Cansever'di; kendisiyle sağlığında tam beş röportaj gerçekleştirmiştik. Bu röportajlardan birinde çocukluğunu, ilk gençliğini, Galatasaray Lisesi ve mimarlık bölümünde okuduğu Güzel Sanatlar Akademisi yıllarını anlatıyor, diğerlerinde de sanat felsefesinden, şehir anlayışından, İstanbul'un bir Türk-İslam şehri olarak teşekkülünden ve Tanzimat'tan sonra yaşadığı dramatik imar facialarından söz ediyordu. Bu

iki röportajdan İstanbul'a ilişkin hatıralarını ve imar hareketlerini anlattığı bölümleri -soruları dışarıda bırakarak- iktibas ettim.¹ Böyle bir kitapta, İstanbul üzerinde çok kafa yormuş, yazıp çizmiş, daha da önemlisi, imar faaliyetlerine bilfiil katılmış büyük bir şehirci ve mimarın yer almaması büyük bir eksiklik olurdu. Okuyacağınız metinle, bu eksikliği giderdiğimizi düşünüyorum.

İstanbul tarihi, kültürü, mimari mirası ve imar meseleleri söz konusu olduğunda aklımıza gelen birkaç isimden biri de hiç şüphesiz Cumhuriyet'le aynı yaşta bir İstanbullu olan Prof. Dr. Semavi Eyice'dir. Onunla konuşmaya başladığınız zaman, ortaokul sıralarında elinde bir fotoğraf makinesiyle İstanbul'u gezmeye başladığı tarihten itibaren adeta gördüğü her şeyi hafızasına kaydettiğine kanaat getirerek hayretler içinde kalırsınız. Bir sanat tarihçisi olması, çok sevdiği İstanbul'a özel bir hassasiyetle eğilmesi ve tabii sürekli yazması, hafızasındakileri korumuştur. Sadece eserleriyle değil, olağanüstü zenginlikteki kütüphanesi ve arşiviyle de kültürümüze büyük hizmetlerde bulunan Semavi Bey'le Kadıköy'ünden Yüksek Kaldırım'a ve geçmişten bugüne uzun bir yolculuğa çıktım. Aziz hocamız, çocukluğundan başlayarak İstanbul'la yaşadığı heyecanlı aşk macerasını ve şahit olduğu ibretamiz olayları büyük bir heyecanla anlattı.

Asıl mesleği hekimlik olmakla beraber, Üniversite Korosu şefliğinden başlayarak Türk Musikisi'ne itibarının iadesi için büyük bir mücadele veren ve İstanbul Devlet Klasik Türk Müziği Korosu'yla başarısını taçlandıran Prof. Dr. Nevzat Atlığ'la da, Tıp Fakültesi'nde okumak üzere İstanbul'a geldiği günden başlayarak yaşadıklarını, şahit olduğu hadiseleri, hafızasından çıkmayan insan ve hayat manzaralarını ve tabii İstanbul'daki Türk musikisi mahfillerini uzun uzun konuştuk.

M. Şevket Eygi de Nevzat Atlığ gibi aslen İstanbullu değil; yükseköğrenimini de Ankara'da, Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde yapmış olmasına rağmen İstanbul'u belki

¹ Röportajlar, *Türk Edebiyatı* dergisinin Haziran 1994 tarihli 248, Temmuz 1994 tarihli 249 ve Nisan 2009 tarihli 426. sayılarında yayımlanmıştır.

de Yahya Kemal gibi İstanbullulardan daha fazla seven, İstanbullu olmayı başarmış bir taşralı, okuluna asla toz kondurmayan bir Galatasaraylı; İstanbul sevdalısı bir yazar, düşünür ve kültür adamı... Onunla da ilk göz ağrısı olan Ortaköy'den yola çıkıp halen ikamet etmekte olduğu Sultanahmet'teki evinde karar kıldık ve tabii yol boyunca İstanbul kültürünü, terbiyesini, zarafetini ve nasıl İstanbullu olunabileceğini uzun uzun konuştuk.

Doğma büyüme bir İstanbullu olan Prof. Dr. Sadettin Ökten'in asıl mesleği ise inşaat mühendisliğidir. Ancak o, aynı zamanda bir kültür adamı olarak temayüz etmiş ve çok sevdiği İstanbul hakkında sürekli düşünmüş, kaygılanmış ve yazmıştır. "Dersaadet'in kalbi" Beyazıt'ta doğan, çocukluğunu ve ilk gençliğini bu semtte ve anneannesinin oturduğu Atikali civarında yaşayan hocamızla Beyazıt civarında bir hayli dolaştıktan sonra Boğaziçi'ne uzandık. Sadettin Ökten'in babası Celâl Hoca, hemen her yaz o yıllarda çoğu terk edilmiş olan yalılardan birini kiraladığı için Boğaziçi hayatını ve estetiğini en iyi bilenlerdendir.

Yeni Türk Edebiyatı profesörü Prof. Dr. M. Orhan Okay da doğma büyüme İstanbulludur. Üç kuşaktan beri İstanbul'da yaşayan bir ailenin çocuğu olarak, 1931 yılında, Salmatomruk'ta dünyaya gelen Orhan Bey'in çocukluğu ve ilk gençliği, Edirnekapısı civarında, Arnavut'u, Rum'u, Yahudi'si, Ermeni'si, Giritlisiyle İmparatorluğun çok uluslu yapısını yansıtan çok renkli bir semtte geçmiştir. Lise ve üniversite yıllarını da Vefa, Şehzadebaşı ve Beyazıt civarında yaşayan Orhan Bey'le 1940'lara, 1950'lere tayyizaman ettik ve Şehzadebaşı'ndan Beyazıt'a kadar yürüdük. Yol boyunca ben sordum, o anlattı.

Tıp profesörü ve şair Hüsrev Hatemi, çocukluğunu ve ilk gençliğini yaşadığı Feriköy'le meslek hayatının en önemli mekânı olan Cerrahpaşa'yı, tanıdığı ilgi çekici insanları ve Feriköy'de bazılarıyla komşuluk da ettiği gayrimüslim İstanbulluları anlattı. Yeni Türk Edebiyatı profesörü Prof. Dr. İnci Enginün hanımefendiyle de çocukluğunun İstanbul'unu konuştuk ve akademik hayatında önemli yerleri olan kütüphanelere girip çıktık.

Aslen Siirtli bir ailenin çocuğu olan şair Hilmi Yavuz, çocukluğunu ve ilk gençliğini Fatih'te yaşamıştır. Onunla Fatih'ten başlayan ve hâlen oturduğu Ayaspaşa'ya uzanan bir İstanbul gezisi yaptık. Bir ara Sünbülefendi'ye uğradık, daha sonra Cağaloğlu taraflarına saptık ve Ankara Caddesi'ndeki kitapçıları gezdikten sonra Şehzadebaşı sinemalarında ve İstiklâl Caddesi'ndeki kafelerde, pastanelerde vakit geçirdik.

Son röportajda, İstanbul'un hafızası diyebileceğimiz büyük bir ilim ve kültür adamının kızı ve günümüzde gelenek sanatlarımızın sanatkâr ve hoca olarak en seçkin temsilcilerinden biri olan Gülbün Mesara Hanımefendi ile daha çok babasını konuştuk.

Bu bölümde yer alan önemli bir metin de Tâhir Olgun (Tâhirü'l-Mevlevî) imzasını taşıyor. Her haliyle bir İstanbul beyefendisi olan bu zarif Mevlevî, "Pencere Önünde Tarihi Bir Gezinti" başlığını taşıyan ve 1936 yılında *Şadırvan* dergisinde yayımlanan (nr. 17-22, Temmuz-Birinci Kânun 1936) bu uzun yazısında, 1930'ların Fatih'ini oturduğu evin penceresinden bakarak anlatır. Fatih semtinin renkli tarihinden bahislerin de yer aldığı bu metnin dikkatinizi çekeceğinden eminim.

Bu metinler ve fotoğraflar ileride İstanbul tarihi ve kültürü üzerinde çalışmak isteyenler için herhalde önemli bir kaynak olacaktır.